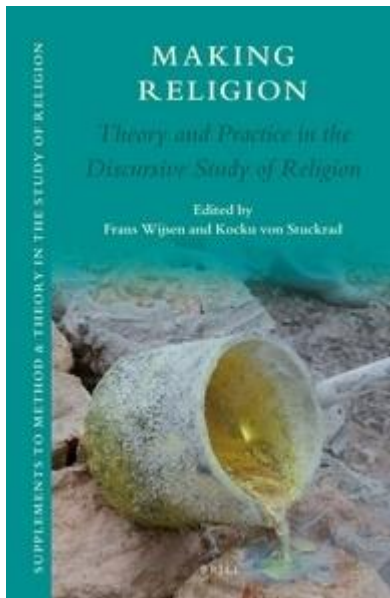

Diskursiivista uskonnontutkimusta teoriassa ja käytännössä

Pauliina Niemi
Turun yliopisto

Frans Wijsen ja Kocku von Stuckrad (toim.) 2016. *Making Religion. Theory and Practice in the Discursive Study of Religion*. Leiden: Brill, 332 s.

Frans Wijsenin ja Kocku von Stuckradin toimittama artikkelikokoelma tarjoaa laajan ja monipuolisen kuvan diskursiivisesta uskonnontutkimuksesta. Teokseen kirjoittaneet tutkijat esittelevät, millaisista teoreettisista näkökulmista diskursseja voidaan lähestyä, miten teorit voidaan soveltaa metodeiksi sekä miten teoria-metodi -kimppuja voidaan käytännössä soveltaa. Artikkeleita lukiessa käykin erityisen selväksi diskursiivisten lähtökohtien moninaisuus. Eri tutkijoiden kysymyksenasettelut ja lähtökohdat eroavat, ja jokainen on kehittänyt omaan tutkimukseensa sopivan synteesin. Lopputuloksena on värikäs ja laaja-alaisesti näkökulmia esittelevä kokonaisuus, joka monipuolisuudestaan huolimatta ei kuitenkaan rönsyile aihepiirinsä ulkopuolelle.

Koska diskursiivisen tutkimuksen kenttä on laaja ja tekstit ovat hajautuneena erilaisiin uskontotieteen ja sosiologian aikakausjulkaisuihin sekä kirjoihin, on tämä teos ansiokas saavutus nimenomaan erilaisten diskursiivisen uskonnontutkimuksen näkökulmien kokoamisessa yksiin kansiin. Artikkeleiden koostaminen kokoelmaksi on mahdollistanut kirjoittajille ristiviittaamisen saman julkaisun sisällä. Tästä on hyötyä erityisesti opiskelijalle, jonka tavoitteena on perehtyä erilaisiin diskursiivisen tutkimuksen teorioihin ja metodeihin oman

käsityksensä muodostamiseksi. Artikkelikokoelman perusteella voi saada käsityksen eri tieteentekijöiden välisestä keskustelusta ja vuorovaikutuksesta ilman, että lukijan tarvitsisi etsiä viitattuja artikkeleita lehdistä ja teoksista, joita ei oman instituutin kautta ole välttämättä edes saatavilla.

Enimmäkseen selkeää

Koska teos on osa uskontotieteen teorioihin ja metodologioihin liittyviä erityiskysymyksiä käsittelevää sarjaa, lukijalla on jo tämän perusteella odotuksia artikkeleiden ymmärrettävyydestä, selkeydestä ja aihepiirin riittävän monipuolisesta tarkastelusta. Nämä odotukset pääosin täyttyvät, ja suurin osa teksteistä onkin helposti lähestyttävissä, vaikka lukija ei olisi ennakoita perehtynyt laajasti diskursiiviseen tutkimukseen, diskurssianalyysiin ja alan tunnettuihin teoreetikkoihin, joita ovat esimerkiksi Norman Fairclough, Pierre Bourdieu ja Michel Foucault. Osa teksteistä vaatii kuitenkin vankkaa aiempaa diskursiivisen tutkimuksen tuntemusta tai on rakenteeltaan ja tyyliltään epäselviä.

Erityisesti Heinrich Wilhem Schäferin, Leif Hagen Seibertin, Adrián Tovar Simoncin ja Jens Köhrsenin yhteistyössä kirjoittamat artikkelit ”Towards a Praxeology of Religious Life: Modes of Observation” sekä ”Towards a Praxeology of Religious Life: Tools of Observation”, joissa ensin kehitellään taustateorioita ja sen jälkeen esitellään työkaluja teorioiden soveltamiseen, vaativat käytännössä aiempaa perehtyneisyyttä erityisesti Bourdieun ajatuksiin. Kirjoittajat pyrkivät yhdistämään HabitusAnalysis -metodissaan tekstuaalista ja sosiaalista analyysia, ja näkevät siihen liittyvien teoreettisten ja metodologisten kysymysten käsittelyn yleishyödylliseksi. Tekstien kyvyssä tavoittaa laajempaa uskontotieteilijöiden lukijakuntaa on kuitenkin ongelmia. Terminologiaa ei selvitetä yhtä loogisesti ja järjestelmällisesti auki kuin joidenkin muiden kirjoittajien teksteissä, teksti on rakenteellisesti monimutkaista, ja ennakkotieto-oletukset vaikeuttavat tekstin ymmärrettävyyttä.

Muita vaikeaselkoisemman puolen tekstejä olivat Stephanie Garlingin ”No Danger! The Current Re-Evaluation of Religion and Luhmann's Concept of Risk” ja George Ioannidesin ”The Matter of Meaning and the Meaning of Matter: Explorations for the Material and Discursive Study of Religion”. Garlingin tekstissä ongelmana on vahva nojaaminen Luhmannin teorioihin, joita kuitenkin ei aivan selkeästi kyetä lyhyehkössä tekstissä avaamaan. Kirjoittaja itse tuntee selvästi teoriat ja niiden soveltamisen hyvin, mutta hänellä on vaikeuksia tehdä tietämyksensä ymmärrettäväksi muille. Ioannidesin tekstin selkeys puolestaan kärsii paitsi runsaasti viljellyistä sanaleikeistä myös siitä, että kirjoittajan omat ajatukset hukkuvat suorien lainausten tekstimassoihin. Ioannideksen ydinajatus materiaalisen ja diskursiivisen yhteen kietoutumisesta on sinänsä oivaltava ja tärkeä huomio diskursiivisessa uskonnon-tutkimuksessa, ja siksi toivoisikin, että se olisi ilmaistu selkeämmin.

Tekstien vuorovaikutusta

Teos koostuu neljästätoista artikkelista ja johdannosta. Se on jaettu kahteen laajempaan osaan, joista ensimmäinen käsittelee teoreettista pohdintaa ja toinen konteksteja ja tapaustutkimuksia. Kolmas ja viimeinen osa koostuu Reiner Kellerin kommenttiartikkelista ”The Complex Discursivity of Religion”. Vaikka tekstit on jaettu tällä tavalla, lukija voi hahmotella myös toisenlaisia ryhmittelyjä. Itselläni huomio kiinnittyi keskenään vuorovaikuttavien tekstien ryppääseen, jossa käsitellään ilmiöiden luokittelua uskonnolliseksi ja pohditaan mitä luokitteluilla saavutetaan.

Hahmottamaani ryppääseen kuuluvat Titus Hjelman, Kocku von Stuckradin, Teemu Tairan, Frans Wijzenin, Adrian Hermannin, Mitsutoshi Horiin ja Helge Årsheimin kirjoitukset. Näiden tekstien lukeminen ja niiden ajatusten, lähtökohtien ja teorioiden vertailu antavat ajattelemisen aihetta. Ne herättävät pohtimaan valtasuhteita, hiljaista ja ääneen lausuttua tietoa, diskurssien historiallista muodostumista, modernin länsimaisen uskontokäsityksen kompleksista suhdetta ajassa ja paikassa eroaviin kulttuureihin ja diskursiivista sidosta (von Stuckradin *double bind*), jonka osa tutkija väistämättä itse on.

Hjelm käsittelee tekstissään oivaltavasti kysymyksiä uskonnosta ja vallankäytöstä, diskurssien epätasa-arvoisuudesta ja historiallisesti muodostuneista toiminnan kehyksistä ja rajoitteista. Hjelm ja von Stuckrad näyttävät asettuvan eri tahoille ensimmäisen kallistuessa tekstuaaliseen lähestymistapaan ja jälkimmäisen historialliseen. Tästä huolimatta voidaan kirjoittajien välillä nähdä kuitenkin jatkumo von Stuckradin hahmotellessa millaisia diskursiivisia kehyksiä tieteen ja uskonnon eriytyemisessä on kehittynyt. Von Stuckrad käsittelee myös uskonnollisen, tieteellisen ja psykologisen diskurssin suhdetta, erityisesti motivaatiota tieteellisten konseptien omaksumiseen esoteeristen liikkeiden diskursseihin.

Kysymyksen motivaatiosta voi yhdistää Tairan tapausesimerkkiin brittiläisestä jediritarista ja kysymykseen, miksi jotkut yksilöt ja ryhmät haluavat tulla luokitelluksi uskonnollisiksi ja jotkut sekulaareiksi. Myös Wijzenin tarkastelema hollantilaisten muslimien uskonnollinen identiteetti voidaan yhdistää tähän samaan ongelmakenttään. Tairan käsittelemä konfutselaisuuden luokittelu uskonnoksi Kiinassa, sen kytkökset länsimaiseen uskonnontutkimukseen ja vaikutukset kiinalaisessa yhteiskunnassa voidaan puolestaan yhdistää Hermannin ja Horiin tekstien luokittelukysymyksiin.

Hermann tarkastelee, miten globaalia uskontokäsitystä on rakennettu ja millaisia vaikutuksia länsimaisen käsitteen kääntämisellä kiinan ja japanin kieleen on ollut näiden maiden kulttuurille. Hori käsittelee samaa kysymystä keskittyen japaninkieliseen terminologiaan. Horiin antamat esimerkit paljastavat paitsi sen, miten ulkopuolelta projisoidut käsitteet eivät välttämättä vastaa kulttuurin sisäistä käsitystä myös sen, miten lopulta painostuksen alla omaksuttu uskontokäsite voidaan konstruoida kansallisen identiteetin vahvistamisen välineeksi. Tähän välineellisyyteen, paitsi Japanissa myös muualla maailmassa on vaikuttanut ’uskonnon’ lakitekkinen asema, jota puolestaan Årsheim käsittelee omassa tekstissään

YK:n uskonnonvapautta tarkastelleiden virkamiesten lausuntojen pohjalta. Årsheimin teksti sulkee ympyrän ja johdattaa taas takaisin niihin valtakysymyksiin, joita Hjelm käsittelee teoksen ensimmäisessä artikkelissa.

Suunta tulevaisuuteen

”Making religion” on muutaman artikkelin ongelmista huolimatta yleisesti ottaen selkeä kokonaisuus ja suositeltavaa luettavaa myös niille uskontotieteilijöille, jotka eivät suoraan käytä diskursiivisen uskonnontutkimuksen teorioita ja metodeita omassa tutkimuksessaan. Teoksen tekstit osoittavat, että riippumatta siitä mitä työvälineitä tutkimuksessa käytetään, jokainen uskonnontutkija on keskellä monipuolisia ja monimuotoisia diskursseja. Kulttuuri-ilmio voi omaksua uskonnollisia diskursseja, kuten Tairan tarkastelemassa jedismissä, tai uskonnollinen liike voi omaksua sekulaareja diskursseja, kuten Pohjoismaisten kirkkojen markkinointidiskursseja käsittelevästä Marcus Mobergin artikkelista käy ilmi.

Erilaisten diskurssien tunnistaminen onkin nykypäivänä tärkeää myös silloin, kun tutkimusote ei ole varsinaisesti diskursiivinen. Vaikka jokaisessa tutkimuksessa ei välttämättä ole tarpeellista ruotia valta-asetelmia pohjia myöden, on hyvä olla tietoinen ympäröivistä rakenteista, uskuntoon liittyvistä diskursseista ja tutkijan positiosta kentällä. Jay Johnstonin artikkeli diskurssianalyysistä ja vaihtoehtoisista epistemologioista tarttuukin kysymyksiin siitä, mitä voidaan esittää tietona uskontotieteessä, ja kenellä on auktoriteettia sanoa mitään. Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä erityisesti esoterian, uusien uskonnollisten ja henkisten ilmiöiden ja kumman tutkimuksessa.

Diskursiivinen tutkimus perustuu käsitykseen siitä, että todellisuus on sosiaalisesti rakennettu. Tässä mielessä voisi sanoa, että merkitsevää ei ole se, rakentaako yksilö todellisuuttaan sosiaalisessa suhteessa toiseen ihmiseen, Jupiteriin tai lentävään spagettihirviöön, vaan oleellista on se, millaisia merkityksiä tällä todellisuudella on. Näin ollen onkin helppo myötäillä kirjan takakansitekstin toteamusta, että teoreettista reflektiota ja käytännön diskurssianalyysia yhdistämällä avataan uusia näkökulmia tulevaan tutkimukseen uskontotieteessä.